

"כוחו של עקרון הענישה האינדיבידואלית" עו"ד אהרן (רוני) הרניק

בפתח דבריי ארצה להודות על התגובות והשאלות המעניינות שקבלנו מן הקוראים למאמרים שפורסמו זה מכבר. אני תקווה, כי הצלחנו לסייע בידי הפונים. נשמח להמשיך ולקבל את תגובותיכם ושאלותיכם בנוגע למאמרים בטור זה.

כנגד נאשמת, צעירה כבת 30, הוגש כתב אישום בגין ניסיון להסיע תושב שטחים ללא אישור כניסה כדין לישראל. הנאשמת אספה את התושב הזר מחוץ לקו הירוק. כאשר הגיעה למחסום צבאי נעצרה ע"י החיילים בטענה כי ניסתה "להבריש" את הנוסע לתוך מדינת ישראל.

לכאורה, המדובר בניסיון לבצע עבירה הנחשבת חמורה במדינת ישראל. המדובר בעבירות המכונות עבירות שב"ח (שוהה בלתי חוקי), עבירות לפי חוק הכניסה לישראל. על עבירות אלה נאמר כי בתי המשפט מחויבים להשית עונשי מאסר בפועל ואין הם יכולים לסטות מסוג ענישה זה אלא במקרים יוצאי דופן ונדירים.

וכך אמר בית המשפט העליון ברשות ערעור פלילי 5198/01:

"המעשים שפורטו בסעיף 12א לחוק הכניסה - הלנה, העסקה והסעה של תושב האזור שנכנס לישראל, יושב בה או עובד בה, שלא כדין - הוגדרו מעשי עבירה שענשם בצידם, כדי למנוע הגשת סיוע - ואפילו מתוך תמימות - למי שעלולים להיות מפגעים. אם אין אזנו של העברין בכוח קשובה לקול דמי קורבנות הפיגועים אולי ישמע לקול הסוגר והבריש הננעלים על העבריינים".

ועוד שם: "דברים אמורים במעשי עבירה העלולים להוליד מעשי זוועה נוראים ועל התגובה העונשית להיות חמורה וקשה. אם לא עומדות לעברין נסיבות יוצאות מגדר הרגיל, יש לגזור עליו - ואפילו הוא אדם מן הישוב שעשה מעשיו מתוך תמימות או מחמת צורך דוחק כלשהו - עונש מאסר לריצוי בפועל, בלי מתן אפשרות להמירו בעבודות שירות".

דברים אלה ידועים בשם "הלכת חטיב" ומהווים נר לרגלי בית המשפט בבואו לשפוט בעבירות השב"ח. עם זאת, קשה שלא לתהות בנוגע לדברים אלה. אימתי לא יורשע אדם בעבירה של שב"ח? הרי לנאשם זכות שבית המשפט ישקול את אפשרות אי הרשעתו בעבירה שביצע וזאת בשל נסיבות מיוחדות ויוצאות דופן. בקובעו כי יש להשית עונשי מאסר בפועל בעבירות שב"ח הקצין בית המשפט את עמדותיו עד כדי כך שלמעשה ביטל קטגורית את האפשרות לשקילת אי הרשעתו של נאשם בשל נסיבות מיוחדות. הנסיבות המיוחדות לפי הילכת חטיב משמשות להקלה בעונשו של הנאשם ותו לא.

דברים אלה נוגדים את עקרון הענישה האינדיבידואלית שהוא מיסודות המשפט הפלילי הישראלי המקדש את הפסוק "ושפטו את העם משפט צדק". כך הם דברי בית המשפט בערעור פלילי 5106/99:

"אין זה מן הראוי לקצוב את העונש עפ"י שיקולים של תגמול והרתעת הכלל כשיקולים יחודיים ... ענישת עבריינים אינה עניין מכאני ... על השופטים מוטל לקבוע את העונש ההולם לנאשמים האינדיבידואלים העומדים בפניהם ... תוך התחשבות במכלול מטרות הענישה ... על ביהמ"ש ליתן למטרות הענישה השונות משקל יחסי ההולם את נסיבות המקרה המסויים והנאשם המסויים שבפניו, ולאזן ביניהן".

על אף הדברים האמורים המשיכו בתי המשפט לנקוט מדיניות של יד קשה בעבירות השב"ח, אלא שבענייננו ובאופן יוצא דופן החליט דווקא בית המשפט כי אין להרשיע את הנאשמת וכי יש הכרח להגדיר את גבולותיה התחתונים של ההרשעה בעבירות אלה.

בית המשפט מקבל את טענת הנאשמת כי הכירה את התושב הזר היכרות עמוקה בהיותו ידיד המשפחה מימים ימימה. הנאשמת בטחה והאמינה בו כאח ובתמימותה הפעילה שיקול דעת מוטעה כאשר טען בפניה כי בידו כרטיס מגנטי המהווה אישור מעבר בתוקף. בנוסף, מתחשב בית המשפט בכך כי מדובר במקרה חד פעמי וחריג שהסבירות שישנה קטנה ביותר. המדובר בהתנהגות מקרית להבדיל מדפוס פעולה כרוני אשר אינה מאפיינת את התנהגותה הנורמטיבית של הנאשמת ואורח חייה אשר הנם ללא דופי. קיימת נטילת אחריות וחרטה כנה המגובה במעשים פוזיטיביים. המדובר בנאשמת ששירתה בעברה במשרד הביטחון בהצטיינות וכיום מייצגת את מדינת ישראל בכנסים שונים בחו"ל. להרשעה פלילית עלולה להיות בנסיבות העניין השפעות הרסניות על חייה.

בית המשפט קובע כי מכלול הטענות הוא הוא המהווה נסיבות מיוחדות המצדיקות את אי הרשעתה של הנאשמת וזאת לאור עקרון האינדיבידואליות. משכך, ובניגוד לעמדת התביעה, מחליט בית המשפט, בצעד לא שכיח, שלא להרשיע את הנאשמת בדין ולהטיל עליה צו לשירות לתועלת הציבור.

דווקא בנושא רגיש שכזה, בעידן של מצב בטחוני קשה, ניכר כוחו של עקרון האינדיבידואליות במשפט הישראלי. המדובר בזכות יסוד של נאשם בהליך פלילי במדינה דמוקרטית אשר אינה מכירה בענישה קולקטיבית. בית המשפט מצהיר על נכונותו להגן על ערכי הדמוקרטיה גם במצבים בהם הוא עצמו מתקשה לעשות כן.

רוני הרניק, עו"ד. אלון רום, הרניק, גלעדי - משרד עורכי דין

* כל המידע הנכלל בטור זה הינו בבחינת מידע כללי בלבד, ואינו בגדר חוות דעת או ייעוץ משפטי מוסמך. על הקורא לקבל עצה מקצועית לפני כל פעולה משפטית או אחרת המסתמכת על האמור בטור.